

קודם פטירתו לא רצה להשתמש בתגא דרבנן והי' דר בק' בראד

לשאלת השפעתם של רבנים בדימוס על התהוות הקלויז בבראדי*

בנימין פנטליאט

הקלויז בברודי נתפרסם בשל האגדות החסידיות שנוצרו סביבו¹, אך מעמדו הציבורי בא לידי ביטוי שנים רבות קודם לכן, בעיקר בשל חכמי הקבלה שנתיישבו בו, והסמכות ברת התוקף שנתנה הסכמותיהם המשותפות על הדפסת ספרים², בעיקר ספרים העוסקים בתורת הקבלה, בין השנים ת"ק – תק"ס לערך. פן נוסף במעמד של חכמי הקלויז, בא לידי ביטוי בחלקם בבירור החשד נגד רבי יהונתן אייבשיץ, ובחרם שהוכרז נגד הפרנקיסטים בשנת תקט"ז.

במאמר שלפנינו, אדון במספר סוגיות הנוגעות לתולדות הקלויז, לאקלימה של התקופה ולמקום אשר אפשרו את יצירתו, ובמעמדו המיוחד בהשוואה לשאר הקלויזים והחבורות אשר היו בימיו. אעסוק בכמה דמויות מבין חכמי הקלויז ובקשרים ביניהם.

ברודי של היום היא עיר קטנה בת כעשרים אלף תושבים, ואינה נחשבת לעיר בולטת במיוחד באוקראינה, אך על מפת הישובים היהודיים בגליציה במאה השמונה עשרה, היתה ברודי אחת מן הקהילות החשובות. במפקד שנערך בשנת 1764, ברודי היא העיר בעלת הקהילה היהודית הגדולה

* מאמר זה נכתב במסגרת מכון "עד הנה", המרכז לחקר המורשת התורנית בגליציה ובוקובינה, בראשות ובהנחייתו של ד"ר מעוז כהנא.

¹ ראו למשל: שבחי הבעש"ט, מהדורת רובינשטיין, ירושלים תשס"ה, 246, "ואמר [הבעש"ט], י"ב זהוב תתנו לאנשי הקלויז כי היו חשובים בעיני הבעש"ט שאמר שראה השכינה שורה על הקלויז".

על הקלויז בברודי, כבר כתבו רבים וטובים, הבולטים שבהם הם: ד"ר נ.מ. גלבר, ערים ואמהות בישראל, כרך שישי – ברודי, מוסד הרב קוק ירושלים תשמ"ו, פרק חמישי הקהילה ורבניה – מגידים – חכמי הקלויז – קדושים, 47-81; משה צינוביץ, קהילת ברודי וחכמיה, אישים וקהילות, תל אביב תש"ן, 349-365; אלחנן ריינר, הון, מעמד חברתי ותלמוד תורה: הקלויז בחברה היהודית במזרח אירופה במאות הי"ז-הי"ח, ציון, כרך נח (תשנ"ג) 287-328; יחזקאל סלומון, חכמי הקלויז דבראדי והבעש"ט, נחלת צבי י, בני ברק אלול תשנ"ד, סח-פב, נחלת צבי יא, בני ברק אלול תשנ"ה, ס-סוה; הרב י. י. ויסבלום, נר תמיד – יזכור לברודי, ספר זכרון לקהילת ברודי וסביבתה, רמת גן תשנ"ד, 67-85.

² תופעה כזו של הסכמה משותפת של חבורת חכמים, מצינו גם בחבורות אחרות, כך למשל הסכמות בני ישיבה דק"ק פוזנא, אשר נמשכו לאורך תקופה ארוכה, החל מסוף שנות הש', ומופיעה בספרים אלו: ספר עץ שתול, וינציה שעח; נחלת יעקב, אמשטרדם תיב; בית אהרן, פפד"א תן-תנא; קהלת שלמה, אמשטרדם ת"ק-תק"א; ים של שלמה, ברלין תקכ"א; אבי עזר, פוזנא תק"ס. גם בני הישיבה דורנקורט [= פרנקפורט] הסכימו של הדפסת ים של שלמה, פראג שע"ו-שע"ח. דוגמא נוספת היא "חכמי דק"ק אוטרהא היושבים בקלויז", מצאתי מהם רק הסכמה אחת, על ספר עץ חיים, קארעץ תקמ"ב. אך בשום מקום אין תופעה כמו זו של חכמי הקלויז, אשר הסכמתם מופיעה על ספרים רבים בתקופת זמן קצרה של כמה עשרות שנים, ונראה בעליל כי המחברים והמדפיסים בני אותו דור, ראו את הסכמתם כבעלת משקל חשוב וסמכותי לפחות כמו של רב עיר.

ביותר במחוז רייסין – רוסיה האדומה – גליל לבוב, סך הכל נמנו בעיר 7627 תושבים יהודים. לעומת לבוב הבירה בה גרו רק 6378 יהודים³.

בתחילת המאה השמונה עשרה, היו בברודי תנאים קשים לקהילה היהודית, מלחמות שהיו אותה עת בתוככי פולין, ועם הצבאות הרוסיים והטטריים, וכרגיל בתקופה שכזו – התנפלויות על יהודים היו דבר שבשיגרה, הקהילה נכנסה לחובות כספיים גדולים, ויש אף עדויות על יהודים הנוטשים את העיר ועוברים מערבה עד לקהילות היהודיות בגרמניה.

בשנת 1712, תוך כדי תקופת מלחמה, השתלט יאן קונציפולסקי על העיר ברודי, ועל מנת לקנות את לב היהודים, הוא הרחיב מאד את הפריבילגיות שלהם, ונתן הטבות רבות לקהילה היהודית בכלל ולסוחרים יהודיים בפרט. בשנת 1714 חזר לעיר המושל הגנרל יוסף פוטוצקי, אישר את אותן פריבילגיות ליהודים, ואף הרחיב אותן עוד יותר.

כתוצאה מכך, הקהילה היהודית בעיר החלה לפרוח, המצב הכלכלי השתפר, יהודים רבים עסקו במסחר ענף, הפריחה הכלכלית סחפה לעיר יהודים רבים אשר ביקשו ליהנות אף הם מאותן הטבות, אלו התנאים אשר גרמו לפריחתה של הקהילה.

על סמך הנתונים שהגיעו אלינו ניתן להבחין בתופעה מיוחדת. בין שאר היהודים אשר באו להתיישב בעיר, מגיעים לברודי גם רבנים בדימוס, רבנים אשר סיימו את כהונתם בקהילה אחרת, וקובעים את מקום מושבם בברודי. האם תופעת התיישבותם של רבנים בעיר אחרת, הייתה קיימת גם בערים אחרות, או שמא היא ייחודית לברודי?

מאגר נתונים ראוי יכול לשמש הספר לתולדות הקהילות בפולין⁴ המאסף את כתביו ומאמריו של הרב צבי הורוביץ, בהם הוא סוקר את תולדות רבני הקהילות לדורותיהם. בדיקת הנתונים מראה, כי רבני הערים, בחלקם הגדול, שימשו בכהונת הרבנות עד סוף ימיהם. בין הרבנים אשר כהונתם הייתה מוגבלת בזמן, ניתן להבחין בכאלה אשר עברו מכהונה בעיר אחת לכהונה בעיר אחרת, וכן באחרים אשר סיימו את כהונתם, ונשארו לגור באותה עיר.

אך רבנים אשר בסיום כהונתם ברבנות עברו לגור בעיר אחרת, ללא כהונת רבנות - לא היו רבים. גם כאשר אנו נתקלים ברבנים אשר עברו לעיר אחרת, הרי שלרוב זו תופעה מקרית, ולא מספר רבנים בעיר אחת. אם ניקח כדוגמה את העיר הגדולה לובלין, מופיעים בספר בסך הכל שלושה רבנים אשר הגיעו לעיר אחר פרישתם. כך גם בלבוב, אליה הגיעו ארבעה רבנים כאלו לאורך השנים. ואילו לגבי ברודי, בפרק זמן קצר יחסית, מוזכרים שבעה רבנים אשר הגיעו אליה בסיום כהונתם. סקירה

³ גלבר (לעיל הערה 1), עמ' 33.

⁴ הוצאת מוסד הרב קוק, ירושלים תשל"ח.

מעמיקה יותר של מקורות נוספים המובאים להלן, מעלה כי היו בברודי רבנים רבים כאלו לאורך השנים, ללא כל פרופורציות לערים נוספות.

בניגוד לטענתו של גלבר, כי "המשפחות אשר שלטו בחיי הקהילה, השכילו, על ידי הקמת ישיבות בתי מדרש וקלויזים, לקבץ בעיר מספר רב של רבנים, יודעי תורה ודין, ולעשות את העיר ... מרכז לתורה, ולמשפט היהודי, תל שאליו היו פונים כל פיות"⁵ - בשורות הבאות אבקש להציע כי התקבצותם של גדולי תורה בעיר, היא זו שתרמה להתבססות הקלויז, ודווקא לתחומי דעת לא שגרתיים. אך טבעי הוא, כי כאשר ישנם במקום אחד מספר גדולי תורה אשר אינם טרודים בשאלות של ארבעת חלקי שלחן ערוך, המעסיקים כל רב עיר מכהן, הם פנויים יותר לעסוק גם בתחומי דעת אחרים, אשר אינם מהווים בהכרח חלק מסדר הלימודים הרגיל בבתי המדרשות הסטנדרטיים. התחום העיקרי על שמו נתפרסם הקלויז, הוא כאמור לימודי הקבלה, אך יש לנו ידיעות גם על עיסוקם חכמי הקלויז בתחומים נוספים כמו דקדוק⁶, ובחינתם המדויקת של שיעורי חז"ל⁷.

מן הסתם יש כאן תופעה של ביצה ותרנגולת, ולאחר התפתחותו של הקלויז, נוספו והגיעו עוד רבנים רבים וטובים להתיישב בעיר. אך בשורות הבאות אוכיח שעוד בראשית התפתחותו של הקלויז, כבר היו בעיר רבנים רבים, ולהצעת, זהו האקלים שתרם להתפתחותו המשמעותית של הקלויז, אשר פעל ברוחם של אותם רבנים אשר פעלו בברודי בתקופת ייסוד הקלויז.

על מנת לסקור את רשימת הרבנים אשר הגיעו לגור בברודי, המקור החשוב ביותר אשר נמצא ברשותנו, הוא פנקס בית העלמין הישן. מקורות נוספים הם מפקד שנערך על ידי הרשויות בברודי בשנת 1764, אשר נזכר כבר לעיל, רשימותיו של רבי אברהם איטינגא המומחה לתולדות רבני בראדי⁸, והסכמות רבנים על ספרים, ישנן הסכמות רבות כאלו של רבני ערים אחרות, אשר כתבו את הסכמתם בבראדי. אך נתמקד במקור העיקרי אשר הזכרנו.

פנקס בית העלמין הישן המקורי⁹ אבד כפי הנראה בימי מלחמת העולם הראשונה, נתן מיכאל גלבר העתיק חלקים נבחרים ממנו כבר בשנת תרע"ב - 1912, והדפיסם במאמרו, Aus Dem "Pinax des

⁵ גלבר, (לעיל הערה 1), מבוא, עמ' 9.

⁶ ידוע על רבי נפתלי ב"ר לוי, אחד מחכמי הקלויז, שעסק בענייני דקדוק. הוא הסכים על ספר השרשים שפת אמת על דקדוק, לר' יצחק לבית לוי מסטנאב, ברלין תקמ"ז. כמו כן, מצוטט רבי נפתלי בספר חוקי חיים על דקדוק, ברלין תקנ"ו.

⁷ ראו: חידושי הרז"ה, ירושלים תשע"ג, ובמאמרו של מעוז כהנא, על המחבר, בסוף כרך ב' עמ' 65.

⁸ מאמרים ומכתבים מרא"א נדפסו במקורות רבים, בין היתר בראש ספרו של רבי שמואל הכהן בורשטיין, מעדני שמואל, פיטרקוב תרס"ח, ושם בעמ' 9 הזכיר מספר רבנים אשר נפטרו בבראדי. גם חיים קנאללער מפרעמישלא הביא בספרו: דבר יום ביומו, פרעמישלא תרצ"ג, תאריכי פטירה של רבנים בבראדי על פי רשימותיו של רא"א.

⁹ אומנם גם פנקס זה לא כולו נרשם בזמן אמת, אלא העתקה בשנת תקל"ח - 1778, "וכל זה הועתק מפנקסאות הישנים". ראו: גלבר, (לעיל הערה 1), עמ' 336 בהערה.

alten Juden-friedhofes in Brody (1699-1831)¹⁰. ולאחר מכן חזר והדפיסו בעברית כנספח

לספרו על ברודי¹¹. להלן השורות הנוגעות למאמרינו מתוך הפנקס, עם הערותיו של גלבר:

תע"ט כ' סיון מת הרב דק"ק דובנא מר' שמואל ב"מ שלום שכנא כ"ץ.

תפ"ד י"א כסליו מת הרב הגדול מוהר"ר אבדק"ק וויטקוב.

עירה סמוכה לברודי.

תפ"ח י"ג ניסן מת החסיד הרבני המופ' מו' משה ב' הרב הג' מ' צבי הירץ אשכנזי שהיה אבד"ק לבוב.

תצ"ו ט"ו אלול מתה חנה אשת הרב הג' מוהר"ר ר' אלי(י)עזר אבדק"ק ראזנייע.

תק"א ט"ז שבט מת הרב הג' מוהר"ר ר' אלי(י)עזר אבדק"ק ראזנייע.

תק"ו ב' אב מת הרב הגדול אבדק"ק הרושוב.

תקי"ד ב' כסליו מת הרב המא' הג' מוהר"ר משה אבדק"ק זלאטשוב ודק' זבאראז' ב' הגאון מוהר"ר

אלעזר אב"ד דקהלתנו ק' בראד שנקרא לאמשטרדם.

בנו של ר' אלעזר רוקח, שהוזמן בשנת תצ"ה לישיב על כסא הרבנות באמשטרדם.

תקי"ז כ"ז חשון מת הרב שלמה מליזענסק.

תקכ"ז י"א אדר ב' מת אליעזר בהג' המקובל מוהר"ר יצחק חיות.

משפחת רבנים ולמדנים מפורסמת (ראה לעיל פרק חמישי¹²)

תקכ"ז כ"ב אדר ב' מת הרב ליפמאן אבדק"ק ברעסטציקי[!]

תקמ"א י"ז בתמוז מת הרב הגאון מוהר"ר מרדכי אבדק"ק זאלקווא חתן הנגיד מוהר"ר ליברמן רוכל.

היה רב בווראניק וזולקיב, בשנותיו האחרונות התגורר בברודי.

תקנ"ד ד' תשרי מת הרב מקאלק מוהר"ר ישראל אר' ליב ושוכב אצל הרב דחייטין ר' שמעלקא.

תקנ"ד כ"ד אלול מת הרב מוהר"ר שמואל אבדק"ק מאצוב ב' הרב מוה"ר חיים צנזר.

מייסד המאציאווער קלויז", שהיה במאה הי"ט מרכז חסידי בעלזא.

תקנ"ז פורים מת הזקן הרב המפורסם מוהר"ר חיים בן אברהם סגל לנדא.

חתנו של ר' יעקב באבד מברודי, מייסד הקלויז דחכמי בראד. היה רב בפודקאמין...

תקע"א ב' שבט מת הרב מזלאצוב מהו' חיים וואלף כץ.

¹⁰ IJG 1920, 141-119.

¹¹ לעיל הערה 1, 349-336.

¹² שם בעמ' 75 ציין גלבר כי הוא היה רב בנעמירוב ולאחר מכן בפשעווארסק, ולבסוף בשצורוביצה הסמוכה לברודי, ומצטט שם בהערה מתוך פנקס בית העלמין הישן [פנקס אחר כפי הנראה], תקכ"ז י"א אדר ב' הרב משטערוויץ מוה"ר לאזר בהרב מוה"ר יצחק אבדק"ק מסקאלייע.

תקע"ב י"ח ניסן מת הרב מוה' יצחק אבד"ק טוטשין בהרב מוה' מאיר אבד"ק טשוקטשין.

תקע"ח ער"ח אדר מת הרב הגאון הגדול מוה' אריה ליבוש הרב מפודהייץ ואב"ד דפה בעמ"ח לב ארי'.

תקע"ח י"ח אדר מת הרב מוה' יהושע העשיל אבד"ק קאריץ ודיין צדק דפה.

תקפ"ו בד"ח אלול מת הרב הגדול מוה' דוד אבד"ק לעשנב.

תקפ"ז ו' טבת מת הרב הגדול מוה' מרדכי האלברשטאם אבדק קאמרניק חתן הרב דמדינה.

יראה המתבונן כי בפרק זמן של כמאה שנה, החופף פחות או יותר לשנות פעילותו של הקלויז, נפטרו בעיר בראדי כשמונה עשר רבני ערים בדימוס. זאת מלבד רבנים נוספים אשר נפטרו בבראדי, ואינם מופיעים בחלקים שהעתיק גלבר מפנקס בית העלמין¹³. בפנקס מופיעים גם רבנים נוספים אשר כיהנו כדיינים או כמגידיים בערים אחרות ונפטרו בברודי, וכן תלמידי חכמים שהגיעו לבראדי מערים אחרות, ונתמנו לכהן כמגידיים או דיינים בעיר, אך על מנת שלא להרחיב את היריעה יותר מדי, בחרתי להתמקד אך ורק ברבנים אשר כיהנו כרבני ערים, ונפטרו בבראדי.

ממרחק השנים, ומיעוט התיעוד המקורי אודות הקלויז, קשה להוכיח את הקשר בין איכותו של הקלויז אשר עלתה על פני בתי מדרשות וקלויזים במקומות אחרים, לבין אותם רבנים בדימוס אשר התגוררו בבראדי באותם ימים. איני בא לטעון במאמר זה כי אותם רבנים הם אלו אשר יסדו את הקלויז, וכל אותם חכמים אשר למדו ופעלו בקלויז בדורות הבאים, הינם תלמידיהם. במאמר אני מבקש להציג את האקלים המיוחד אשר נוצר בבראדי באותם ימים, ולהציע כי על רקע אקלים זה, ניתן להבין יותר טוב את ראשיתו של הקלויז, ואת משיכתם של צורבים צעירים מתושבי העיר ומחוצה לה, להצטרף אל הקלויז, ואל לימוד תורת הקבלה, תופעה אשר הביאה לקביעת סמכותו של הקלויז בענייני קבלה.

*

לשם כך, יש להתבונן בתולדותיו של אחד מראשוני הרבנים הנזכרים בפנקס, במעט הידוע לנו אודותיו. הוא "הרב הגדול מוהר"ר אבדק"ק וויטקוב", אשר נפטר ביום י"א כסלו תפ"ד. אין לנו לכאורה שום מידע מיהו¹⁴. אולם על פי מגילת יוחסין משפחתית שכתב רבי שלמה יצחק הלפרין אב"ד טארנופול כבר בשנות התק"ל לערך¹⁵, אך נתפרסמה בדפוס למעלה ממאה שנים מאוחר יותר, בשנת

¹³ ידיעות על רבנים אלו מופיעות ברשימותיו של רבי אברהם איטינגא, (לעיל הערה 8), ובמקורות נוספים. למשל: הגאון רבי יעקב הלוי שור, אשר בשנת תק"ח עזב את רבנותו באלעסק לטובת אחיו, ונסע לבראדי. (זכרונות ר' דוב מבולחוב, ברלין תרפ"ב, 45).

¹⁴ גלבר (לעיל הערה 1), עמ' 74, כותב כי שמו היה יעקב, ללא ציון מקור.

¹⁵ תאריך כתיבת המגילה חושב על פי שנות חיי הכותב, על ידי נפתלי אהרן ווקשטיין, ויתילדו – 240, תוספת לגילון המודיע, ה' אב תשע"ז, לא.

תרנ"ט, הוא רבי ישעיהו אב"ד וויטקוב. וכך נכתב עליו במגילת היוחסין: "וקודם פטירתו לא רצה להשתמש בתגא דרבנן והי' דר בק' בראד והי' שם ראש בית דין עד יום מותו ולא נהנה משל אחרים, **וחסידותו היתה מפורסמת כל כך שהיו מתענים החבורה הקדושה דק' בראד יום פטירתו והולכין על קברו**, וצוה לפני מותו באם חלילה שעת צרה תהי' בק' בראד אז יודיעו אותו על קברו"¹⁶.

אחרי שזיהינו את האב"ד ויטקוב שהיה בבראדי, עם רבי ישעיהו אב"ד ויטקוב, יש לציין לאזכור נוסף בדפוס אודות רבי ישעיהו. רבי פנחס אב"ד וולאדאווי, כותב בראש ספרו ברית שלום¹⁷, כי הסכמת "הרב המופלג החסיד בן דודתי מוהר"ר ישעי' אב"ד ור"מ דק"ק וויטקוב", עם הסכמה נוספת מרבי שמשון אב"ד ארלי, נאבדו ממנו בדרך. הרי לנו עדות מבן תקופתו של רבי ישעיהו המזכירו עוד בחייו, ומציין את חסידותו.

על פי פנקס החברא קדישא הנ"ל, יום פטירתו של האב"ד ויטקוב הוא י"א כסלו, ואכן, ישנן עוד שתי עדויות שונות, לאורך השנים, המאשרות את יום י"א כסלו כיום התענית של חברי החברא קדישא דבראדי.

רבי מרדכי דעם רבש מק' בראד, אחיו של רבי יעקב באב"ד מייסד הקלויז, החל לכתוב את צוואתו ביום ד' י"א כסלו תקי"א, ובראש הצוואה הוא מציין, "לאשר שיום זה הוא יום תענית בקהילתנו לכל בני חבורה קדושה, התחלתי לכתוב צוואה". אגב, באותה צוואה, כאשר ציווה רבי מרדכי על חלוקת רכושו, ציווה למסור את בגדיו, "לרבי חיים סאנדזיר, ולרבי בערל גאסיש"¹⁸, וימכרו, ומהפירות יהי' נרות ללומדים בקלויז, וכן ציווה רבי מרדכי לענין מנורה גדולה שהייתה לו, שתימסר לקלויז, "לייכטר גדול שלי יותן לקלויז ועל נרות ללייכטר הנ"ל משך שנה ראשונה יתנו בני הנ"ל ליד רבי בערל גאסיש ורבי חיים סאנדזיר והמה ישגיחו שהנרות יאירו בלייכטר הנ"ל בכל תפלה שחרית מנחה ומעריב"¹⁹.

כשבעים שנה עברו, ועדיין נשתמר המנהג, בשנת תקע"ח התנדב החזן דוד סטרליסקר לעבור לפני העמוד באמירת הסליחות ביום י"א כסלו בקלויז הגדולה דק' בראדי, ושימש בתפקיד זה כמה שנים עד אשר עזב את בראדי. וכפי שנרשם בפנקס החברא קדישא, "לאשר ביום הנבחר עפ"י תקנות

¹⁶ קונטרס היוחסין למשפחת היילפרין, שלומי אמוני ישראל, חוברת שניה, אודסה תרנ"ט, נב. זיהויו של רבי ישעיהו אב"ד ויטקוב עם אב"ד ויטקוב הקבור בברודי, מקבל אישור גם מרשימותיו של רבי אברהם איטינגא, אשר כפי הנראה ראה את מצבתו של רבי ישעיהו בבראדי, וציין ביום י"א כסלו את פטירתו בבראדי של הרה"ג ר' ישעי' בר' אברהם אבד"ק וויטקוב בשנת תפ"ד. (דבר יום ביומו, ח"ב דף מ"ה ע"א, ראו לעיל הערה 8).

עוד יש לציין, כי בנו של רבי ישעיהו - רבי משה היילפרין - נהג אף הוא כאביו; לעת זקנתו, השאיר את כהונתו כאב"ד ברדיטשוב לבנו, עזב את עירו ואת ארצו, "וקבע דירתו במקום שאין מכירין אותו, בעיר סאלאטווינג הסמוכה לבראדשין, על שהיא בין הררי הקארפאטען ומקום אויר צח להתבודד שם בין ההרים והיערות ולהדבק בד' אלקיו באין שום מפריע ומסך מבדיל... אנשי עירו הלזו הכירו בו כי הוא איש אלקים ועובד עבודת הקודש יומם ולילה, ולא הפריעו אותו ממעשיו ומדביקותו". (בנימין שמרלר, מגן אבות, סטניסלב תרצ"ו, 11. וראה עוד, בראש ספר חסדי אבות, לבוב תרמ"א).

¹⁷ פפד"מ תעח.

¹⁸ לא הצלחתי לעת עתה לזהות מיהו רבי בערל גאסיש הנזכר כאן כממונה על הקלויז לצידו של רבי חיים צאנזיר.

¹⁹ כתבי הגר"י, ירושלים תשס"ח, רפב.

הרג"ח הקודמים, אשר גבלו הראשונים קמאי דקמאי להתאסף יחד כל בני החבורה, למקום המקודש הקלויז דפה ביום י"א כסלו שנה בשנה להפיל תחנתם ולהיות צמים ומתפללים על שגיונם לומר פיוטי הסליחות אשר גבלו הראשונים כמבואר בפנקס הנוכחי פעמים, היום הזה הכין את לבבו ה"ה הרבני מוה' דוד בהמנוח מוה' מרדכי ז"ל הוא היודע להנעים זמירות לקונו...²⁰.

החבורה הקדושה המוזכרת כאן, היא אינה חבורת הקלויז, אלא חברא קדישא גמילות חסד של אמת, אשר חברה התעסקו בשמירה על הגווסים, הכנת הנפטרים לקבורה, וקבורת המתים. באותה תקופה החלה להיווצר בקהילות ישראל המסורת של קביעת יום אחד בשנה על ידי אנשי החברא קדישא, להתענות ולעלות לבית הקברות לבקש מחילה מן הנפטרים, כיום מזוהה מנהג זה עם התאריך ז' לחודש אדר, אך בתפוצות ישראל לא היה תאריך קבוע בכל מקום, קהילות רבות בחרו להם תאריך בחודש כסליו, לפי שבתקופה זו של השנה, היום קצר מאד, וקרוב לתאריך 21 בדצמבר אז חל היום הקצר ביותר בשנה. קהילות רבות בחרו להם ביום ט"ו כסלו, כי יום זה אינו חל לעולם בשבת.²¹

בחירתם של אנשי החברא קדישא של בראדי בתאריך י"א כסליו, כיום הצום והסליחות, אף כי תאריך זה עלול לחול בשבת, מראה על קשר עמוק שהיה לאנשי החברא קדישא עם בעל היארצייט הוא רבי ישעיה אב"ד וויטקוב. אנשי החברא קדישא העוסקים בנפטרים, ורוב מעשיהם מוכוונים על ידי תורת הקבלה²², ניתן לשער כי רבי ישעיה החסיד הוא אשר הורה להם את המעשה אשר יעשו, ועל כן בחרו להם אנשי החברא קדישא לציין את תאריך פטירתו, ולקבוע אותו ליום התענית והסליחות של החברא קדישא המקומית²³.

הקשר המשולש המתואר כאן, בין רבי ישעיה החסיד לבין החברא קדישא, לבין הקלויז אשר כאמור שימש למקום התאספותם של בני החבורה, נותן ביסוס להשערה, כי רבי ישעיה אב"ד וויטקוב,

²⁰ זכר עולם, לבוב תר"ט, מג.

²¹ טעמים אלו העלה על הכתב, רבי יצחק ציוני, עולת יצחק, וילנא תרמ"ה, סימן צד. התאריך ט"ו כסלו, היה נהוג בוילנא, במיר, בלויבאוויטש, ואף בהלברשטאט, ובמקומות נוספים ברחבי אירופה. ראו בארוכה: יצחק יוסף כהן, הסליחות של החברא קדישא למנהגיהן ולמקומותיהן, מקורות וקורות, ירושלים תשמ"ב, 134 ואילך. אומנם, הוא וגם אחרים שעסקו בנושא זה, לא הכירו את היום שנהגו בו אנשי הח"ק של בראדי.

²² ראו בדבריו של רבי אברהם דאנציג בהקדמתו להלכות הנהגת חברא קדישא והאבל: "ובאמת כל עניני טהרתו לא מצינו לזה שרש בגמרא, אך הם כלם מקובלים מרבי יהודה חסיד, וכמבואר ברוקח וברבינו ירוחם ובכלבו, ועיין במעבר יבק שהוא היה תלמיד ר' מנחם עזריה מפאנו בעל שו"ת מנחם עזריה וספר עשרה מאמרות, ועל כל מנהג ומנהג שנוהגין עם המת כתב סודות גדולים ונוראים". (חכמת אדם, ירושלים תשנ"ו, תקפ"ד) רבי אברהם דאנציג בהקדמתו להלכות הנהגת חברא קדישא והאבל: "ובאמת כל עניני טהרתו לא מצינו לזה שרש בגמרא, אך הם כלם מקובלים מרבי יהודה חסיד, וכמבואר ברוקח וברבינו ירוחם ובכלבו, ועיין במעבר יבק שהוא היה תלמיד ר' מנחם עזריה מפאנו בעל שו"ת מנחם עזריה וספר עשרה מאמרות, ועל כל מנהג ומנהג שנוהגין עם המת כתב סודות גדולים ונוראים". (חכמת אדם, ירושלים תשנ"ו, תקפ"ד). כאמור, חלקן הגדול של הנהגות בשעת הפטירה והקבורה מבוססות על ספרו של המקובל רבי אהרן ברכיה די מודינא, מעבר יבק, מנטובה שפו.

²³ ריינר במאמרו על מוסד הקלויז, הערה 51, עמד על מנהגי הקבורה והאבל, ושמירת היארצייט של מייסד הקלויז. לדבריו, "השאפה לערב את חברי הקלויז בסדרי הקבורה, נובעת בלא ספק מן הדימוי שנקשר לחברי הקלויזים כ'חבורת חסידים', דימוי זה נשען על כך שלחבורות הסגורות בקלויזים היתה נטייה לעסוק בקבלה ולאמץ את המסגרת החברתית של חבורת המיסטיקונים המתנהגת על פי הנהגות קבליות".

הנמנה בין אותם רבנים בדימוס אשר מצאו להם מקום מושב בעיר בראדי בראשית המאה השמונה עשרה, והיה מפורסם כחסיד, וכפי הנראה היה לו ידע בתורת ובמנהגי הקבלה, היה בין הדמויות המשפיעות על חכמי בראדי בעת התהוות הקלויז כמוסד משפיע, וניתן לשער כי גם לימוד הקבלה אצל חכמי הקלויז, קיבל חיזוק בעקבות השפעתו של רבי ישעיה.

בדור הבא של חכמי הקלויז, אחר שכבר נתבסס, נתפרסם שמו של הגאון רבי חיים מצאנז, אשר עסק בעיקר בתורת הקבלה, ויתר חכמי הקלויז, נחשבו כתלמידיו בעניין זה. והיתר, הלא הוא כתוב על ספר דברי הימים.

סך כל הידיעות הללו, מורה כי כבר בשנות הת"ע, החלה להתגבש בבראדי חבורה מיוחדת של תלמידי חכמים, משוחררים מעול הרבנות²⁴, חלקם נחשבו כבעלי ידיעות אף בחכמת הקבלה. ונוכחותם בבראדי של אותם רבנים בדימוס תרמה לאקלים המיוחד שאפשר את היווצרותו של הקלויז כמוסד משפיע על היהדות הגליצאית במשך כמה דורות²⁵.

²⁴ במפקד 1764 הנ"ל, מציין על שנים מבין ארבעת הרבנים הנזכרים שם (מלבד רבה של ברודי עצמה), כי נתפרנסו ממשלח ידם, האחד מיקב, והאחר ממשרפת תמד.

²⁵ דוגמא נוספת לרבנים בדימוס הנוטלים חלק בהקמתו של מקום תורה, ניתן למצוא בבית המדרש שיסד הפרנס יחיאל וואליך בהמבורג, בית מדרש קטן זה, התיימר להחזיק בסך הכל שלושה לומדים קבועים, אך החזיק מעמד עשרות שנים. המייסד עצמו בחר את שלושת הלומדים הראשונים, ושניים מתוכם היו רבנים בדימוס, אשר כיהנו קודם לכן בקהילות בפולין. רבי יצחק אב"ד ווראניק, ורבי יצחק אב"ד ווארט. ראו: יחזקאל דוקס, חכמי אה"ו, המבורג תרס"ח, 86, 94.